
ENKELE GROEIPLAATSEN VAN SERAPIAS IN PORTUGAL EN SPANJE

C.A.J. KREUTZ

Samenvatting

In april 1994 werden door de auteur Portugal en Spanje bezocht om de daar aanwezige orchideeënflora nader te bestuderen. Daarbij werd een interessante groeiplaats bezocht, waar alle *Serapias*-soorten van Portugal werden aangetroffen. Bovendien worden twee groeiplaatsen van *Serapias pérez-chiscanoi* in Spanje beschreven.

Zusammenfassung

April 1994 besuchte der Autor Portugal und Spanien um die dortige Orchideenflora zu untersuchen. Dabei wurde ein interessanter Standort besucht, wo alle *Serapias*-Arten von Portugal gefunden wurden. Außerdem werden zwei Standorte in Spanien von *Serapias pérez-chiscanoi* beschrieben.

Summary

The author visited Portugal and Spain April 1994 in order to study the orchids in these countries. He visited a very interesting locality in Portugal, where all *Serapias*-species occurring in Portugal were found. Moreover two localities in Spain with *Serapias pérez-chiscanoi* are described.

Gedurende de reis naar Portugal en Spanje werd ook de Algarve bezocht. Deze streek is bekend wegens het voorkomen van een groot aantal orchideeësoorten. In het bergachtige gebied van de Algarve, in de omgeving van Barranco do Velho, werd dezelfde groeiplaats bezocht, die eerder ook door Salkowski (1993) beschreven werd. De vindplaats, gelegen op een hoogte van 375 meter, is relatief klein, omgeven door hoog struikgewas. Een deel van de vindplaats betreft een vrij steile helling met een zuidoostelijke expositie; in de lager gelegen delen is de groeiplaats vrij vlak. De vegetatie bestaat hoofdzakelijk uit kort, dor gras met verspreide opslag van struikgewas. De bodem is rotsachtig en is ter plaatse met kalkrijk zand bedekt. Op deze vindplaats werden alle¹ *Serapias*-soorten, die in Portugal voorkomen, gevonden.

Serapias-biotoop, Barranco do Velho, 9 april 1994

Ten tijde van ons eerste bezoek op 9 april 1994 werden de volgende taxa aangetroffen:

Serapias cordigera in volle bloei

Serapias parviflora in beginnende bloei

Serapias spec. met rode bloemen, nog volledig in knop

Serapias spec. met gele bloemen, nog volledig in knop

Bij een tweede bezoek op 16 april 1994 werden onderstaande taxa aangetroffen:

Serapias cordigera, einde bloei

Serapias parviflora in volle bloei

Serapias parviflora met gele bloemen in volle bloei

Serapias strictiflora in volle bloei

Serapias lingua, einde bloei

Serapias spec. met rode bloemen, eerste exemplaren in bloei

Serapias spec. met gele bloemen, eerste exemplaren in bloei

1. *Serapias cordigera* L.

Deze soort is in Portugal en Zuid-Spanje relatief zeldzaam. De populatie op deze vindplaats was zeer typisch. Er groeiden enkele tientallen exemplaren in groepjes van zo'n vijf à zes planten bijeen. Ten tijde van ons eerste bezoek waren de planten in volle bloei.

2. *Serapias lingua* L.

Deze soort is vooral in het noordelijke deel van Portugal aanwezig. In de Algarve is zij zeldzaam (Tyteca, 1986). Op deze groeiplaats werden slechts enkele planten gevonden.

3. *Serapias parviflora* Parl.

Deze soort komt in Portugal vooral in het westelijke deel voor (Tyteca, 1986). In de Algarve is zij niet zeldzaam en groeit soms in grote aantallen op één vindplaats. Van *Serapias parviflora* worden regelmatig exemplaren met geelgroene bloemen gevonden. In het gehele mediterrane gebied kunnen deze variëteiten aangetroffen worden. Zo ook op deze vindplaats, waar enkele tientallen exemplaren met gele bloemen aangetroffen werden.

4. *Serapias strictiflora* Welwitsch ex Veiga

Het areaal van *Serapias strictiflora* is beperkt tot het Iberisch Schiereiland. In Portugal komt zij vrijwel alleen voor in het zuidelijke en westelijke deel. De meeste groeiplaatsen bevinden zich in de Algarve, hoofdzakelijk in het zuidwestelijke deel ervan. Tijdens ons bezoek vonden wij deze soort in groten getale op relatief vochtige groeiplaatsen. In Spanje, ten noorden van Gibraltar, zelfs langs een beek op een zeer vochtige bodem.

5. *Serapias 'nurrica'* Corrias? (het taxon met de rode bloemen)

Tijdens ons tweede bezoek werden de eerste bloeiende exemplaren van dit taxon gevonden. Op deze groeiplaats zijn deze planten, wat betreft habitus, te vergelijken met *Serapias cordigera*. Bovendien groeien zij, evenals *S. cordigera*, ook meestal in kleine groepjes bijeen; de bloeitijd ligt echter minstens twee tot drie weken later dan die van deze soort. Deze exemplaren lijken door de smalle, lichtpaarse rand van het hypochilium, waarvan de randen enigszins naar binnen zijn gebogen, veel op *S. nurrica*. Na de ontdekking van deze groeiplaats door Salkowski (1993) zijn deze planten door hem als *S. nurrica* gedetermineerd. Vergelijking met exemplaren van *S. nurrica*, die ik in 1990 op Corsica en op Sardinië bestudeerde, toont, dat de planten in deze populatie enigszins hiervan afwijken. De meeste kenmerken zijn in de populatie van Portugal slechts ten dele vertegenwoordigd. Bovendien was bij de meeste exemplaren de voor *S. nurrica* typische lichtpaarse rand van het hypochilium niet of slechts vaag herkenbaar. Waarschijnlijk staan deze planten dichter bij *S. cordigera* dan bij *S. nurrica*. De mogelijkheid bestaat, dat deze

foto's op pag. 93:	1 2	foto 1,2,3:	C.A.J. Kreutz
		foto 4:	H. Dekker
	3 4		

1 *Serapias* spec. ('*nurrica*') met rode bloemen, Barranco do Velho, 9-4-1994

2 *Serapias* spec. ('*pérez-chiscanoi*') met geelachtige bloemen, Barranco do Velho, 9-4-1994

3 *Serapias pérez-chiscanoi*, Villanueva de la Serena, 22-4-1994

4 Exemplaar van *Dactylorhiza maculata* s.l. met vertakte bloeiaar, Noord-Limburg, 3-6-1994 (zie pag. 108)

populatie ofwel een geheel nieuwe soort betreft, of toch binnen de variabiliteit van *S. nurrica* valt, of van hybridogene oorsprong is. Onderzoek, aangevuld met statistische metingen, zal hier in de toekomst zekerheid kunnen brengen.

6. *Serapias 'pérez-chiscanoi'* C. Acedo? (het taxon met de gele bloemen)

De planten met de gele bloemen waren ten tijde van ons tweede bezoek slechts gedeeltelijk in bloei. De meeste exemplaren waren nog in knop. Op het eerste gezicht lijken deze exemplaren veel op *Serapias pérez-chiscanoi*, ook komt de late bloeitijd van dit taxon overeen met die van *S. pérez-chiscanoi*. Er is echter een aantal kenmerken, waardoor deze exemplaren vermoedelijk niet tot bovengenoemde soort gerekend mogen worden.

Zo waren de bloemen van de reeds bloeiende planten geel en niet groen gekleurd. Het hypochilium is plaatselijk geheel donkerrood aangelopen, hetgeen bij *Serapias pérez-chiscanoi* meestal niet zo duidelijk het geval is. Ook ontbreekt de duidelijk lichtroze kleur van de bracteeën, de sepalen en de petalen bij *S. pérez-chiscanoi*. Hoogstens zijn de nerven bij *S. pérez-chiscanoi* rose tot paarsrood aangelopen en ook komt de biotoop niet overeen. *S. pérez-chiscanoi* groeit vrijwel uitsluitend in vochtige vegetaties, meestal samen met *Orchis laxiflora*. Ook Jansen (mondel. meded., 1994), die *S. pérez-chiscanoi* in de omgeving van het strand van het recreatiepark Vale do Lobo (Algarve) in 1992 aantrof, komt tot de conclusie, dat de planten van Barranco do Velho hoogstwaarschijnlijk niet identiek zijn met *S. pérez-chiscanoi* (Jansen, 1993). Een eenduidige determinatie is derhalve moeilijk te geven. Het is echter mogelijk dat deze soort wel degelijk binnen de variabiliteit van *S. pérez-chiscanoi* valt, of dat het afwijkende geelbloemige exemplaren van deze soort betreft. De late bloeitijd is dan afwijkend, maar het is bekend dat geelbloemige exemplaren meestal één tot twee weken later bloeien dan de typische vorm. Wellicht dat hier gedegen statistisch onderzoek uitkomst kan bieden.

***Serapias pérez-chiscanoi* C. Acedo**

Van deze soort, die in 1988 door J. L. Pérez Chiscano als *Serapias viridis* en later door C. Acedo als *S. pérez-chiscanoi* beschreven werd, omdat eerstgenoemde naam reeds voor een andere soort in Brazilië bestond, zijn slechts enkele groeiplaatsen in het stroomgebied van de Guadiana in de provincie Extremadura (Spanje) bekend (Pérez Chiscano, 1991). Deze orchidee is voor de meeste orchideeënkenners een nog onbekende soort. Zij groeit hoofdzakelijk op enigszins vochtige, ruderaal standplaatsen, meestal langs beken of wegen, in zgn. 'Affodilfluren'. De laatste jaren werden binnen het reeds bekende verspreidingsgebied enkele nieuwe groeiplaatsen ontdekt, maar in diezelfde periode verdwenen er ook verscheidene door ontginning (mond. meded., Pérez Chiscano, 1994). Tegenwoordig zijn nog slechts enkele groeiplaatsen gespaard gebleven, waarmee deze soort tot één der zeldzaamste en meest bedreigde orchideeën van Europa behoort. Jansen (1993) ontdekte de soort in een naaldbos in de omgeving van het recreatiepark Vale do Lobo in de provincie Algarve (Portugal).

Serapias pérez-chiscanoi bezit de volgende kenmerken: de planten zijn 20 tot 40 cm hoog; de bladeren zijn lijn-lancetvormig, 11 tot 14 cm lang en 0,8 tot 1,9 cm breed; de

Biotoop van *Serapias Pérez-chiscanoi*, Villanueva de la Serena, 22-4-1994.

Serapias Pérez-chiscanoi, Villanueva de la Serena, 22-4-1994.

bloeiaar is kort en dichtbloemig met 3 tot 13 bloemen. De bracteeën zijn ei- tot lancetvormig, lichtgroen, soms met paarsrode nerven, 34 tot 52 mm lang en 9 tot 10 mm breed. De sepalen zijn 21 tot 25 mm lang en 5 tot 7 mm breed. De lip is ongeveer 25 mm lang en lichtgroen van kleur; de beide zijlobben van het hypochilium kunnen rose aangelopen zijn en blijven in de helm verborgen. Het epichilium is 17 tot 22 mm lang en 9 tot 14 mm breed (Keitel, 1991).

Tijdens onze reis naar Spanje en Portugal werden twee groeiplaatsen van deze zeldzame, relatief laatbloeiende soort bezocht. Toen de meeste orchideeësoorten in de Algarve vrijwel uitgebloeid waren, werd koers gezet naar het 250 km noordelijk gelegen Merida in Spanje. In deze omgeving, onder andere ten noordoosten van Trujillanos, bevinden zich verscheidene groeiplaatsen van deze soort. Waarschijnlijk tengevolge van het vroege tijdstip (17 april 1994) werden geen bloeiende exemplaren aangetroffen. Er werd alleen *Orchis laxiflora* gevonden.

Ongeveer twee weken later werd, na overleg met Pérez Chiscano, een andere groeiplaats ten noorden van Villanueva de la Serena bezocht. Deze groeiplaats is ingesloten tussen een weg en de spoorbaan en betreft een strook land van ongeveer twintig meter breed en

honderd meter lang. De plaats waar de planten staan is vochtig, vooral in de winter zal hier soms water aan de oppervlakte blijven staan. Op 22 april 1994 werd deze groeiplaats bezocht en ondanks het late tijdstip waren de meeste exemplaren nog in knop; slechts enkele waren in beginnende bloei. In totaal werden 93 planten gevonden, waarvan 25 in vegetatief stadium. Bij deze populatie waren bijna alle bloemen geheel groen gekleurd, slechts bij enkele exemplaren was de helm plaatselijk lichtroze aangelopen. In de directe nabijheid van *S. pérez-chiscanoi* werd nog *S. lingua* aangetroffen.

De vindplaats is bedreigd, omdat grote delen land tussen deze weg en de spoorbaan reeds als akker in gebruik zijn.

¹⁾ In sommige geschriften wordt verwezen naar *Serapias vomeracea*. Volgens Tyteca (1986) wordt het voorkomen van deze soort in Portugal betwijfeld. Hoogstwaarschijnlijk hadden deze vondsten betrekking op *S. strictiflora*.

Literatuur:

- Baumann, H. & S. K  nkele, 1988. Die Orchideen Europas. Kosmos Naturf  hrer. Frankh. Stuttgart.
- Buttler, K. P., 1986. Orchideen. Die wildwachsenden Arten und Unterarten Europas, Vorderasiens und Nordafrikas. Mosaik-Verlag, München.
- Jansen, H., 1993. *Serapias viridis* Pérez Chiscano in Portugal!. Ber. Arbeitskrs. Heim. Orchid. 10 (1): 50-53.
- Keitel, C., 1991. *Serapias viridis* Pérez Chiscano, *Dactylorhiza maculata* ssp. *caramulensis* Vermeul. und andere interessante spanische Orchideenarten. Mitt. Bl. Arbeitskr. Heim. Orch. Baden-Württ. 23 (1): 107-121.
- Pérez Chiscano, J. L., J. R. Gil Llano & F. Duran Oliva, 1991. Orquideas de Extremadura. Madrid.
- Salkowski, H.-E., 1993. *Serapias nurrica* Corrias in der Provinz Algarve/Südportugal. Ber. Arbeitskr. Heim. Orchid. 10 (2): 28-29.
- Tyteca, D. & B., 1986. Orchidées du Portugal - 11. Esquisse systématique, chlorologique et cartographique. Les Naturalistes belges 67: 163-192.

C.A.J. Kreutz
Oude Landgraaf 35a
6373 BE Landgraaf